

(ד) עת לבבות ועת לשחוק עת ספור ועת רקוד. לבבות. ירידת השבטים לגלות מצרים, כמ"ש בזהר עה"פ 'על ההרים' 156. לשחוק. הגאולה 157. ספור. על הים 'ויצעקו' 158. רקוד. בשירה 159.

באר יצחק

לגן עדן וכו', כי כלל ישראל הם קומה שלימה דאדם הראשון, ותיקונו וכניסתו לגן עדן היה שיהיו להם שורש לעתיד לבא בגן עדן, וז"ש 'עת למעת' ע"ד 'ותמעמו'.

המדרגה הזאת אינה בעולם הזה, לפי שאדם אינו בשלמות ובפועל רק לעתיד, ואז נאמר 'ימלא שחוק פיני', כי יאמרו 'הגדיל ה' לעשות עם אלה', כי כאשר יהיה לעתיד ו'הגדיל עם אלה' מה שלא היה קודם, שלא היה האדם בפועל השלמות, לכך אין לו השחוק שהוא שמחה בפועל רק השמחה היה לו, שעיקר השמחה בלב ואינו בפועל, רק לעתיד אז יהיה בעולם השחוק. ובביאורי אגדות לרבינו בברכות (שם) כתב: 'שחוק' הוא 'יהי אור' ו'יהי אור', והוא כשיתחברו עולם הזה ועולם הבא יחדיו, כמ"ש (ישעיה מח, יג) 'אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים יעמדו יחדיו', והוא 'ולשוננו רינה' אור השלישי. ופירש שם מהר"א: 'יהי אור' ו'יהי אור' - אור הישר ואור החזון הם חסד ודין, ומשניהם יבוא שחוק שנתאחד שני הלבבות יחד, וכן עולם הזה ועולם הבא, ו'יהי אור' - מים נוקבין עולם הזה, 'יהי אור' - מים דוכרין עולם הבא, ולכן אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה, וראה כי 'שחוק' מספרו שוה שני פעמים או"ר, של עולם הזה ועולם הבא, וכן כשיבנה הבי"ת במילואו הוא גם כן שני פעמים או"ר עם בי"ת פשוטו. 'אף ידי יסדה ארץ' (ישעיה מח, יג) - עולם הזה, ו'ימיני טפחה שמים' - עולם הבא, 'יעמדו יחדיו' - הוא דעת המחבר שניהם, וזה 'ולשוננו רינה' אור השלישי - כתר, שיחברו יחדיו שלשה אורו"ת כמנן כתר.

[וראה בספר יצירה פ"ה מ"י: המליך ק' בשחוק וכו' ואדר בשנה. וכתב שם רבינו: שחוק באדר - 'שמחה ומשתה ליהודים', וכן הגאולה באלף השישי שבו עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים וכו' (תענית לא, א), ועיין אליהו רבא סוף סימן תקס]. 158 שמות יד, י. 159 בספר שנות אליהו

156 פרשת שמות (דף ב, ב): מאי דכתיב (ירמיה ט, ט) 'על ההרים אשא בכי ונהי' אלא אנון וכו' 'בני ציון היקרים המסולאים בפז' (איכה ד, ב) והשתא הוו נחתין בגלותא בריחא על קדליהון וידיהון מהדקן לאחורא וכו' [ושם איירי בגלות בבל]. 157 משמע שהשחוק הוא על הגאולה במצרים, אמנם רש"י כתב: שנאמר (תהלים קכו, ב) 'אז ימלא שחוק פיני', וכן הוא בקה"ר כאן, ומשמע שהפסוק איירי בגאולה העתידה. וראה בביאור רבינו לאיוב (ג, כא) שכתב: ענין תענוג של עולם הבא יהיה נוסף בכל עת מתוספת השגת אלוהותו יתברך ועומק תורתו לבלי קץ, ובכל פעם נוסף דעת לדעת אותו יותר ויותר, ותתגבר תשוקת הנפש להתדבק בו יתברך, ותהיה עודפת והולכת רגע אחרי רגע, והוא אשר קראוהו חז"ל (ב"ב עה, א) סעודת לויתן, וביאור לויתן - ענין דביקות, כמו 'לוית חן' וכו' (משלי א, ט), וזה ביאור 'לויתן זה יצרת לשחק בו' (תהלים קד, כו), ר"ל כי השחוק היא שמחה פתאומית המגיעת לאדם, לכן אנחנו כאשר נבין ונשיג ידיעתו יתברך ידיעה חדשה בכל פעם בפתע פתאום [מה שאי אפשר להשיג בגוף (נגוף) ובחומר עכור], יתכן לומר 'לשחק בו', שהוא נופל על שמחה פתאומית.

ובמהר"ל (נצח ישראל פרק כג) כתב: אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה שנאמר 'אז ימלא שחוק פיני' וכו' (ברכות לא, א), ביאור זה כי האדם בעולם הזה אין ראוי שימלא פיו שחוק, כי מה שממלא שחוק פיו הוא בשביל השלמות שהוא בפועל הגמור, ולא כך השמחה שהוא שייך בלב דכתיב (תהלים ד, ח) 'נתת שמחה בלבי', אבל השחוק הוא בפועל כאשר יש לו שחוק, ולכן אמר אסור לו שימלא פיו שחוק בעולם הזה, כי השחוק שהוא בפועל לגמרי, ודבר זה אינו ראוי לעולם הזה כלל, כי

(ברכות סוף פ"ט, י"ל ע"י חתן רבינו) כתב: כ"ח עתים נאמרו כאן וחשיב כל העתים בלמ"ד, 'עת ללדת ועת למות' וכו' רק חמשה עתים לא כתוב בהן למ"ד, 'עת ספור ועת רקוד' 'עת כנוס אבנים' 'עת מלחמה ועת שלום', אבל נראה שמ'עת ללדת' עד תשלום העתים - 'עת שלום', הוא שבעה פסוקים וכל פסוק ארבעה בתים היינו שתיים שהן ארבע, היינו שיש שבעה כוכבי לכת [נוכמדומה לי שאמר: ויש שבעה ימי שבוע] וכנגד זה הוא שבעה פסוקים והשבעה כוכבי לכת משמשים כל ימי השבוע, ובכל יום יש יום ולילה, והיום נחלק לשני חלקים היינו חצות היום, והלילה ג"כ נחלק לשני חלקים היינו חצות לילה, וכנגד זה בכל פסוק הוא ארבעה בתים, ויש ארבעה דברים היינו דומם צומח חי מדבר, ש'עת ללדת' ו'עת למות' הוא כנגד המדבר, ו'עת לטעת' ו'עת לעקור נטוע' הוא כנגד צומח, 'עת להרוג ועת לרפוא' הוא כנגד מדבר, 'עת לפרוץ ועת לבנות' הוא כנגד דומם, 'עת לבכות ועת לשחוק' 'עת ספור ועת רקוד' שלפום ריהטא הוא דבר אחד, שבכיה והספד ענין אחד הוא, ושחוק וריקוד הוא ג"כ ענין אחד, אבל נראה שבכיה נקרא שבוכה בינו לבין עצמו, והספד נקרא שמספיד ברבים ומודיע צער לרבים, ושחוק הוא ג"כ בינו לבין עצמו שענין שחוק הוא שמחה, אבל ריקוד הוא הוא ברבים, והענין הוא, 'עת לבכות' הוא כנגד דומם - שנאבד ממנו ממון או שהפסיד במקח וממכר ומצטער על זה ובוכה בפני עצמו, וגם אם משתכר ממון הרבה ג"כ שמח בינו לבין עצמו וזהו 'עת לשחוק' ג"כ כנגד הדומם, 'עת ספור' הוא מי שמת לו מת אז נקרא הספד, שמודיע צער לרבים, ו'רקוד' נקרא בעת נישואין ומרקדין לפני הכלה כמאמר (כתובות טז, ב) כיצד מרקדין לפני הכלה, לכך לא כתיב למ"ד ב'ספור' ו'רקוד', שאות למ"ד הוא לימוד, ואיתא במתניתין (ברכות יז, ב) מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומן התפילה ומן התפילין ומכל מצוות האמרות בתורה, ואסור ג"כ בתלמוד תורה, וחתן ג"כ פטור מקריאת שמע, ואיתא במסכת סוכה (כה, ב) ת"ר חתן וכו' פטורין מן התפילה ומן התפילין וכו' לכך לא כתיב למ"ד ב'ספור' ו'רקוד'.

'עת להשליך' וכו' הוא דומם, 'עת לחבוק' הוא כנגד מדבר, 'עת לבקש' וכו' הוא ג"כ כנגד מדבר וכנגד דומם. 'עת לקרוע' הוא כנגד דומם, 'עת לחשות' וכו' הוא כנגד מדבר, והענין שחושב בפסוק אחד שני דברים וחילופו, והן ענין אחד, רק שזהו בדומם וזהו כמדבר או כמדבר וצומח, אבל ענין אחד להם, והפסוק 'עת לקרוע ועת לתפור' 'עת לחשות ועת לדבר' אינו ענין אחד דמה ענין תפירה אצל דיבור, אבל נראה שהדיבור מחבר אנשים יחד שאם לא היה הדיבור בעולם לא היה התחברות כלל, והדיבור הוא כמו תפירה שמחבר הבגד מכמה דברים ועושה אחד, אבל אם לא מדברים יחד הוא כמו קריעת בגדים שכל אחד בפני עצמו הוא, 'עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים' כנגד דומם, 'עת לחבוק' וכו' כנגד מדבר, ואיתא (ראה עירובין נה, א) שהתורה לא נמצא לא בתגונים ולא בסחרנים, ולא במי שנוסעים מעבר לים אחר אבנים טובות, לכך לא כתיב למ"ד אצל 'כנוס אבנים'. 'עת מלחמה' לא נאמר בו למ"ד שבשעת מלחמה אינו צריך ללמוד, דאיתא במגילה (ג, א) אמש ביטלתם [תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה], ופירש רש"י בד"ה אמש: ועכשיו שהוא לילה, היה לכם לעסוק בתורה שהרי אינכם נלחמים כלילה, אלמא בשעת מלחמה אינו צריך ללמוד. 'עת שלום' לא נאמר בו למ"ד, שאמר מנין שיהיו שואלים בשם [שהרי התקינו] (ברכות נד, א) שיהיה אדם שואל את חברו בשם שנאמר (רות ב, ד) 'והנה בועז' וכו' ואומר (תהלים קיט, קכו) 'עת לעשות לה' הפרו תורתך', משום שלום מותר להפר את התורה היינו שיהיה שואל בשם, לכך לא כתיב למ"ד. [ובספר קול אליהו מובאים הדברים דלעיל בנוסח שונה, ועי"ש בהערה שתמה שהרי ב'עת לקרוע' ג"כ אסור בתלמוד תורה ומדוע כתוב בלמ"ד, ותירץ שם שאפשר בקרוע על ששמע ברכת ה' שהוא מחויב בקריעה (שו"ע יו"ד סי' שמ, סל"ז) והרי הוא מותר בת"ת. וכן יש לומר דאיירי בעומד על המת בשעת יציאת נשמה שאינו קרובו (ראה מו"ק כה, א), אמנם לפירוש רבינו כאן 'עת לקרוע' כלל לא איירי בקריעת אבילות ופשוט דלק"מ]. ועיקר הענין כבר מופיע באבודרהם (ברכות אירוסין

(ה) עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים עת לחבוק ועת לרחוק מחבק. להשליך אבנים. שבירת הלוחות¹⁶⁰. כנוס אבנים. לוחות שניות. לחבוק. בנין המקדש והכרובים כידוע¹⁶¹ [ב]. לרחוק מחבק. חורבן בית המקדש.

באר יצחק

1234567 תוספת

[ב] לחבוק. בנין המקדש והכרובים כידוע. כידוע שהיו הכרובים סימן לזיווג הקב"ה בכנסת ישראל 'ופניהם איש אל אחיו'¹⁶² שהוא זיווגא דו"ג, וכן המשכן היה ענין תיקון העולם וזיווג השכינה בקודשא בריך הוא לשרות שכינתו בישראל¹⁶³ [וענין החיבוק הוא בידים, שהם שתי ידיים שע"י המשכן ומקדש היו חיבור שתי הידים כמו שנאמר¹⁶⁴ 'אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים' וכו'¹⁶⁵, ושם במקדש מתחברים שמים וארץ ביחד בית המקדש שלמעלה ובית המקדש שלמטה¹⁶⁶, והחיבור הוא ע"י הלוחות שניתנו בארון

היה המעשה

חלק להם שרים של מעלה וכו'.¹⁶⁴ ישעיה מ"ח, יג. ¹⁶⁵ ביאור הדברים, בכתובות ה, א: גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, דאילו במעשה שמים וארץ כתיב (ישעיה מ"ח, יג) 'אף ידי [תדא יד, רש"י] יסדה ארץ וימיני טפחה שמים', ואילו במעשה ידיהם של צדיקים נאמר (שמות טו, יז) 'מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך'. וכתב שם מהרש"א: וידיו דקאמר הכא הם שתי מדותיו יתעלה, והוא שניתן בין שתי אותיות, האחד הימין והוא הרחמים, והשני השמאל שהוא הדין, והצדיקים שהוא בצלאל והנלוים אליו במעשיהם במקדש, מטילים כח וגבורה בפמליא של מעלה לצרף ידיו שהן שני שמותיו שהן במקדש מצד ימין ומצד שמאל שהם הרחמים והדין, שעל כן נכתב מקדש בין שני שמות אחד מימין ואחד משמאל, משא"כ במעשה בראשית וכו'. ¹⁶⁶ בספר אמונה והשגחה כתב: שם הוי"ה מרומז בראשי התיבות 'ישמחו השמים ותגל הארץ', וכבית המקדש הוא מקום התחברות שמים וארץ, כמו שנאמר (בראשית כח, יז) 'וזה שער השמים', והוא נגד הדעת וכמו שנאמר (משלי ג יט-כ) 'ה' בחכמה יסד ארץ וכו', 'בדעתו תהומות נבקעו' וכו', וכידוע (וע"ק) [קדש הקדשים] היה נקרא חדר המטות (מלכים ב יא, ב; דברי הימים ב כב, יא) ועל כן היו מזכירים שם שם הוי"ה, אבל בגבולין אין מזכירין אלא חצי השם שמרומז בראשי התיבות 'ישמחו השמים'. ובאדרת אליהו (שמות כו, ו) כתב: 'והיה

ונישואין) ברוקח ובבעלי התוספות כאן, אמנם הם כתבו כן רק על 'עת ספוד ועת רקוד'.¹⁶⁰ שמות לב, יט: 'זיחר אף משה וישלך מידי את הלחות וישבר אתם תחת ההר'. שמות רבה פרשה מו, ב; דברים רבה ג, יג: 'עת להשליך אבנים', מדבר במשה, עת היה שישלך משה את הלוחות דכתיב וכו', 'ועת כנוס אבנים', עת היה שיחזירן לישראל שנאמר (שמות לד, א) 'פסל לך שני לחות אבנים' [וראה אמרי נועם ברכות לב, א]. ¹⁶¹ ראה יומא נד, א: בשעה שהיו ישראל עולין לרגל היו מגללין להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובין שהיו מעורין זה בזה [מדובקין זה בזה ואחוזין ומחבקים זה את זה כזכר החובק את הנקבה, רש"י], ואומרים להם ראו חבתכם לפני המקום כחיבת זכר ונקבה. ושם: 'כמעט איש ולויות' (שמואל א ז, לו) כאיש המעורה בלויה שלו. וברש"י שם: הנדבק וחבוק באשתו בין זרועותיו. ובקהלת רבה כאן: 'עת לחבוק', שנאמר (שה"ש ב, ו) 'וימינו תחבקני'. ושם כתב רבינו: הענין קאי על שמונת ימי המילואים וכו', וזהו 'תחבקני' אז הגדילה האהבה מאד עד שירדה השכינה 'וכבוד ה' מלא את המשכן'. וראה נפש החיים שער א, פרקים ח-ט. ¹⁶² שמות כה, ב. ¹⁶³ ברכינו בחיי (שמות כה, יח) כתב: היו הכרובים כצורה הזו למשל נמרץ להעיד על הפלגת הדבקות שבין הקב"ה לישראל בלא שום אמצעי, כי הוא יתעלה בדד ינחנו לישראל ואין עמו אל נכר, כשאר העובדי גלולים אשר

(ו) עת לבקש ועת לאבד עת לשמור ועת להשליך. לבקש. התורה [בימי יעבץ¹⁶⁷ 'ומשפחות' וכו'], כמו שנאמר¹⁶⁸ 'והיה כל מבקש' וכו'. לאבד. 'ואבדה חכמת' וכו'.¹⁶⁹ לשמור. השגחת השם יתברך על ישראל; 'הנוגע בהם'¹⁷⁰ וגו', וכמו שכתוב¹⁷¹ 'ואף גם זאת' וגו'. להשליך. 'וישליכם אל ארץ' וגו'.¹⁷²

(ז) עת לקרוע ועת לתפור עת לחשות ועת לדבר. לקרוע. מלכות בית דוד, 'כי קרע' וגו'.¹⁷³ לתפור. לעתיד, 'וקרב אותם' וגו'.¹⁷⁴ [ג].

באר יצחק

שהם בשתי ידיים 'כתובים באצבע'¹⁷⁵ וכו' חמש דברות בלוח אחד וחמש בלוח שני, שתי פעמים חמש אצבעות, וחיבורם ע"י הלשון¹⁷⁶ 'ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים' וכו'.¹⁷⁷ ובחורבן בית המקדש אז 'לרחוק מחבק', 'השליך משמים ארץ תפארת ישראל'¹⁷⁸ ונתרחקו שתי הידים זה מזה וכמו שנאמר¹⁷⁹ 'וגם אני אכה כפי אל כפי' וכו'. [ג] לתפור. לעתיד, 'וקרב אותם' וגו'. כידוע ששתי המלכויות אפרים ויהודה הם שתי

(ט) 'מלכה ושריה בגוים אין תורה', ולא עבודה, ולכן אנו אומרים אחר התפילה שהיא במקום עבודה 'שיבנה בית המקדש במהרה בימינו' ותהיה עבודה בעצמה, 'ותן חלקנו בתורתך', ולא נשתייר כ"אם גמילות חסדים, כמו שאמר רז"ל [ראה אבות דר"ג ד, ה] כשחרכ בית המקדש בכו ואמרו ח"ו שאין לנו תקומה כי אין לנו לא תורה ולא עבודה, אמר ריב"ז ועוד נשתייר לנו דבר אחד והוא גמילות חסדים כמו שנאמר (תהלים פט, ג) 'עולם חסד יבנה'.
170 זכריה ב, יב: 'הנוגע בהם כנוגע בכבת עינו' [וראה גיטין נז, א]. 171 ויקרא כו, מד: 'ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי איתם כי אני יהוה אלהיהם'. וראה באדרת אליהו שם. 172 דברים כט, כז. קהלת רבה כאן. 173 מלכים ב יז, כא: 'כי קרע ישראל מעל בית דוד וימליכו את ירבעם בן נבט וידח ירבעם את ישראל מאחרי יהוה והחטיאם חטאה גדולה'. 174 יחזקאל לז, טז-יז: 'ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו ולקח עץ אחד וכתב עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל חבריו'. 'וקרב אתם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך'. קהלת רבה כאן. 175 שמות לא, יח; דברים ט, י. 176 ראה ספר יצירה פ"א משנה ג. 177 שמות כה, כב. 178 איכה ב, א. 179 יחזקאל כא, כב.

המשכן אחד, יפה דיבר ר"א בן עזרא ש'אחד' הוא דבר כולל דברים באחדות, וכן 'שמע ישראל' וכו' כמו שאמרו (ירושלמי ברכות ב, א) שימליכו בשמים ובארץ וכו', והוא השם המיוחד בתוכם וכו'. ובשה"ש (א, יז) כתב רבינו: 'אף ערשנו רעננה' קאי על המשכן שהוא חיבור וזיווג כל העולמות [וראה לעיל פסוק ד בהערה מש"כ בשם רבינו בביאורי אגדות לברכות], ובדרשות המגיד מפלאצאק כתב: שמעתי מפי הגאון ז"ל הארון שהיה מטתו של שלמה - מלך שהשלום שלו, ובין שדיו ילין, והניח השמים ושמי השמים ועשה לו דירה בתחתונים לשכון שם [וראה באר יצחק פרשת תרומה]. 167 דברי הימים א ב, נה: 'ומשפחות סופרים יושבי יעבץ' וגו', ובתרגום שם פירש שהוא עתניאל בן קנו שבעצתו הוקם בית מדרש לתלמידים. ובפירוש רבינו שם כתב: 'ומשפחות סופרים'. עוד יצאו משלמא משפחות סופרים, היינו לומדים, ר"ל שהיו לומדים אצל יעבץ. וראה שם ד, י תפילת יעבץ [תמורה טז, א]. 168 שמות לג, ז: 'ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה וקרא לו אהל מועד והיה כל מבקש יהוה יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה'. 169 ישעיה כט, יד: 'ואבדה חכמת חכמיו ובינת גבוניו תסתתר'. בשה"ש (ו, ד) כתב רבינו: אחר שגלינו מארצנו, ונתרחקנו מעל אדמתנו - שהיא בית המקדש, איז לנו לא תורה כמ"ש (איכה ב,

לחשות. מנבואה¹⁸⁰, 'ואתה תבקש לך' וגו'¹⁸¹. לדבר. 'ושפכתי רוחי'¹⁸².
(ח) עת לאהוב ועת לשנוא עת מלחמה ועת שלום. לאהוב. בנין בית שני,
'אהבתי אתכם' וגו'¹⁸³. לשנוא. 'כי שנא שלח' וגו'¹⁸⁴. מלחמה. מלחמת גוג
ומגוג¹⁸⁵. שלום. אחרי זה, 'הנני נוטה אליה כנהר שלום'¹⁸⁶ [ד].

אוצר החכמה

באר יצחק

אוצר החכמה

רגלים, ששם המלבושין 'הוד והדר לבשת'¹⁸⁷, ושם סוד חשמ"ל כמ"ש בהיכלות¹⁸⁸
ובפירושו רבינו שם, וכאשר עושין רצונו של מקום או הכרובין מעורין זה בזה¹⁸⁹, שהם
שני כרובים אנפי זוטרי נז"ה [נצח והוד] אז הם מלכות אחת בסטרא דימינא דוד דאתקשר
בימינא¹⁹⁰, ואחר שחטאו אז נקרעו המלבושים ונפרדו זה מזה מלכות אפרים מיהודה¹⁹¹,
הוא מה שאמר אחיה השילוני לירבעם¹⁹² 'כי כה אמר ה' הנני קורע' וכו', והוא מה
שנאמר¹⁹³ 'בצע אמרתו' ואמרו¹⁹⁴ בוע פורפירא דיליה, ולעתיד לבא יהיה נתקן ע"י שני
משיחין שהם בדרגא דלהון, וכמו שנאמר¹⁹⁵ 'קח לך עץ אחד וכו' והיו לאחדים בידך',
וכתיב¹⁹⁶ 'ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד', ואז יהיה 'עת לתפור' שיהיו בסוד מלכו"ש
אח"ד.

[ד] מ"ש רבינו 'שלום' אחרי זה, 'הנני נוטה אליה כנהר שלום'. כי שלום הוא שלימו
דברכאן, והוא המעלה הגדולה שאין אחריה עוד¹⁹⁷, כי כל המלחמה והפירוד הכל מצד

ד"ה מלך חמישי (דף ט, ב). 189 בבא
בתרא צט, א. 190 זהר בראשית כא, ב
[נראה בית עולמים (להגרי"א חבר) אדרא רבא
קכו, ב]. 191 ראה באדרת אליהו יהושע
(טו, א): מפני שיהודה ואפרים הם ראשי
השבטים בכל מקום, בין בסדר הדגלים וכן
מלכים הראשונים היו מהם, ולכן מהם לעתיד
לבא במהרה בימינו אמין יהיה משיח בן דוד
ומשיח בן יוסף הגואלים והראשיים, ולכן נקרא
כלל ישראל יהודה ואפרים, ולכן בחילוק ארץ
ישראל נטלו גם תחילה. 192 מלכים-א
יא, לא. 193 איכה ב, יז. 194 איכה
רבה פרשה ב, כא. 195 יחזקאל לו, טז-יז.
196 שם, כב. 197 בביאור רבינו לישעיה
(ט, ב) כתב: 'לו הגדלת השמחה', הוא שלום,
כי אין כלי מחזיק ברכה אלא השלום, ואם אין
שלום אין כלום. [ובביאור מכת"י שם: שלום
הוא המחזיק כל הברכות, וכל הברכות בלי
השלום לאו ברכות הן, אבל כשיש שלום
השמחה גדולה וזהו 'הגדלת השמחה'.]
ובביאורי אגדות לרבינו (ברכות ו, ב) כתב:
'גזלת העני בבתים' שמדת העני שלום כידוע.

180 ראה סדר עולם (פ"ל): עד כאן היו
הנביאים מתנבאים ברוח הקודש, מכאן ואילך
'הט אונן' ושמע דברי חכמים' (משלי כב, יז).
וכתב שם רבינו בביאורו: פירוש, משהרגו את
היצר הרע [דע"ז - ראה יומא סט, ב], בטלה
הנבואה. 181 ירמיה מה, ה.
182 זכריה יב, י: 'ושפכתי על בית דוד ועל
יושב ירושלים רוח חן ותחנונים'; וראה
יחזקאל לט, כט. 183 מלאכי א, ב. קה"ר
כאן. 184 שם ב, טז. 185 יחזקאל
פרקים לח-לט; זכריה יד (וברד"ק שם); עדויות
פ"ב מ"י; וראה בביאור רבינו שמואל-א ב, י.
186 ישעיה סו, יב. קה"ר כאן. 187 תהלים
קד, א. 188 ראה יהל אור פקודי היכל
ב, רמז ע"א, וכתב שם רבינו בביאורו: בסוד
הוד והדר לבוש, והוא היכל הוד, וכאן רוחא
הדר שנקרא הדרניא"ל כנ"ל, וחשמ"ל
ואורפניא"ל ומלבו"ש סכום כולם אחד (=378),
והן שע"ח נהורין הידועין, והן שע"ח נהורין וח'
אתון דחשמל וכו' [וראה ביאור הגרי"א חבר
ע"ז מכת"י - נדפס בישורון חלק ו עמ' רסט],
וראה בביאור הגר"א ספרא דצניעותא פ"א מ"א

1234567 תנ"ך

באר יצחק

הסמרא אחרא והרע הנמצא בעולם, שהוא הקרבא למעלה סמרא דקדושה עם סמרא אחרא, שפעם זה מתגבר וכו' וכמו שאמרו¹⁹⁸ 'אמלאה החרבה'¹⁹⁹ 'ולאום מלאום יאמץ'²⁰⁰ אם מליאה זו חריבה זו, וע"י זה נמצא לפעמים ג"כ הפירוד למעלה, אבל לעתיד לבא דאו' (וביער) [ואעביר] רוח הטומאה'²⁰¹ וכו' אז יתרבה השלום בעולם, וסוד השלום הוא בדרגא דעמרת היסוד ע"י העברת הערלה 'והסירותי את לב האבן מבישרכם ונתתי לכם לב בשר'²⁰², ועשיתי את אשר 'בחוקותי תלכו'²⁰³, ולכן זמן ימות המשיח הוא בעמרת היסוד בסוף האלף הששי, והוא זמן מלוכת משיח בן דוד שאז יהיה השלום בעולם²⁰⁴, וכמו שנאמר²⁰⁵ 'וגר זאב עם כבש', 'לא ירעו ולא ישחיתו וכו'', 'כי מלאה הארץ דעה'²⁰⁶ וכו' שגם במקום היותר תחתון, אשר שם כל מקום מדור הסמרא אחרא בארץ, יתרבה שם הדעת ואז 'ביום ההוא שרש ישי וכו' והיתה מנוחתו כבוד'²⁰⁷ כי הוא יהיה בסוד 'איש מנוחה'²⁰⁸ נייחא דביתא, ועל ידו יתרבה השלום בעולם, והשלום הוא נמשך מהנהר שהוא רע"מ, שהוא הדעת הממלא הארץ יסוד מים העליונים, שהוא סוד חבורא דב' מים מ"ד [מיין דוכרין] ומ"נ [מיין גוקבין], מים שמעל לרקיע ושמחת לרקיע, שהם שני יודי"ן של הא' והנהר ו' הוא באמצע²⁰⁹, והם שילוב ב' שמהן של הוי"ה אדנ"י י' בראש

הארץ'. 202 יחזקאל לו, כו. 203 ויקרא כג, ג: 'אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם'. ולהלן (ו): 'ונתתי שלום בארץ'. 204 ראה יהל אור תולדות קמג, ב. וראה בביאור רבינו לספר יצירה פרק א (עמ' י, א; יא, א) באורך. 205 ישעיה יא, ו. [באדרת אליהו דברים א, י: תלמידי חכמים מחברים שמים וארץ, כמו שנאמר (ירמיה לג, כה) 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת', וכתוב (ויקרא כו, ו) 'ונתתי שלום בארץ', וזה שאמרו (ברכות סד, ב) תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שהשלום הוא בשמים כמו שנאמר (איוב כה, ב) 'עושה שלום במרומיו', אבל לעתיד לבא יהיה שלום בארץ, וזה שאמר (ישעיה יא, ו-ט) 'לא ירעו ולא ישחיתו' וגו' 'וגר זאב עם כבש' וזהו הברכה 'ונתתי שלום בארץ'. 206 שם, ט. 207 שם, י. 208 ראה דברי הימים-א כב, ט [שם אמר זאת הקב"ה לדוד על בנו שלמה המלך. וראה בתוספת מעשה רב הלכות סוכה (סד): אמר שמשח בן דוד הוא שלמה המלך ע"ה]. 209 היינו כי צורת האות א' מורכבת מו' נטוי ושני יו"ד עליון ותחתון [ראה טושו"ע אר"ח סימו לו].

כמו שאמרו (משנה סוף עוקצין) לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום, גם היא מגרמה לית לה כלום, והענין שהשלום אינה ברכה רק היא מחזקת כל הברכות, ובלאו דידה אין הנאה בכל הברכות, כמו שאמרו (תו"כ ורש"י בחוקותי כו, ו) אם אין שלום אין כלום. ובביאורו למגילת אסתר (י, ג) כתב רבינו: שלום הוא הכלל מכל המידות, והוא הלבוש של כל המידות, וזה שאמרו לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום, והיינו שהכלי צריך שיהיה יכול לקבל הכל, ולא מצא הקב"ה מי שיהיה יכול לקבל אלא השלום, שהוא הלבוש של כל המידות, והמידות הם כלל של המצוות, ובירך אותן בשלום שיהיו יכולים לקבל את התורה וכו', ולכן גם הש"ס משניות מסיים בשלום וכו'. 198 מגילה ו, א: קסרי וירושלים אם יאמר לך אדם חרבו שתיהן אל תאמן, ישבו שתיהן אל תאמן, חרבה קסרי וישבה ירושלים חרבה ירושלים וישבה קסרי תאמן, שנאמר 'אמלאה החרבה' אם מליאה זו חרבה זו אם מלאה זו חרבה זו, רב נחמן בר יצחק אמר מהכא 'ולאום מלאום יאמץ'. 199 יחזקאל כו, ב. 200 בראשית כה, כג. 201 זכריה יג, ב: 'ואת רוח הטומאה אעביר מן

באר יצחק

ו' בסוף ו' אתון באמצע²¹⁰, שהם בסוד החשמ"ל בשני משיחין נו"ה, שהם אפיקי מים שהנה"ר מתפשט בהם, ונה"ר במילוי נו"ן ה"א ר"ש הוא ברי"ת²¹¹ שלום, כמו שנאמר²¹² 'וברית שלומי לא תמוט' וכו', והוא מילוי הנה"ר 'ומלאה הארץ דעה' וכו', והוא מ"ש 'הגני נוטה אליה כנהר שלום', ולכן סיים רבינו הקדוש²¹³ במאמר הזה לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שכל הזמן שהשלום לא נתגלה אי אפשר לקבל הברכות, ולכן כל הברכות שנתברך יעקב מאביו היה הכל לעתיד לבא²¹⁴, שאז יתגלה השלום בעולם אמן כן יהי רצון.

1234567

אוצר החכמה

אוצר החכמה

1234567

1234567

דברי

אוצר החכמה

210 פירוש כשכתובים שני השמות הוי"ה ואדנו"ת בשילוב: 'יאהדונה' אזי יש " בתחילה ובסוף, ור' אותיות באמצעם, וראה ביהל אור (היכלות דף רמו, ב עמ' 36) ביאור רבינו באורך על כך. 211 היינו בגימטריא תרי"ב, 212 ישעיה נד, ט. 213 סוף עוקצין [סיום ששה סדרי משנה]. 214 זהר פרשת וישלח קעב, א: יעקב לא בעי השתא אינו ברכאז קדמאי דברכיה אבוהי. ועדיין לא

אתקיימו ביה אפילו חדא מינייהו, בגין דסליק לון לסוף יומיא, בשעתא דאצטריכו לבנוהי לגבי כל עמין דעלמא [ועיין שם קמו, א]. וראה בפירוש רבינו להגדה של פסח (פזמון חד גדיא) שכתב: כלל גדול אצלנו שכל הטובות שהיו ושיהיו עוד, בין בעולם הזה ובין בעולם הבא, את כולם ירשנו מאבותינו בעת שבירך יצחק את יעקב, ולולא הברכות חסרנו את כל והכל היה לעשיו וכו'.

ד (ב) ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה. בביאורו ליונה (ד, ג) כתב רבינו: 'כי טוב מותי מחיי' כמו שנאמר 'ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר הם חיים עדנה', ולכאורה 'שכבר מתו' וכן 'אשר הם חיים' ייתור דברים, אלא שרצה לומר שטובים הם המתים 'שכבר מתו' ולא נצטרכו לבוא בגלגול, מאותן שהם 'חיים עדנה' שבאו בגלגול. ובזה מיושב דאמרו (עירובין יג, ב) נמנו וגמרו: טוב לו לאדם שלא נברא [שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה, הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משנברא, נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא], עכשיו שנברא יפשפש במעשיו, ואמרי לה ימשמש במעשיו, דקשה איך אפשר לומר שטוב יותר אם כן למה נברא, ועוד שעכשיו שנברא קשה להולמו, ועוד מאי יפשפש וכו' הוה ליה למימר ועבוד את ה' ויעשה טוב, אלא נראה דנחלקו בשוב אל הגלגול שני, שאלו אומרים טוב לו שנברא, כי בכל פעם הוא עושה מצוות כמו שכתבו קצת מפרשים, ואלו אומרים טוב לו יותר אם היה מתקן גלגול ראשון ולא יצטרך בגלגול שני, וכן נמנו וגמרו כנ"ל, וזהו 'ושבח אני את המתים' וכו', וקאמרי ועכשיו שנברא על כרחך לתקן מעשיו שמקודם ולא בשביל לעשות מצוות, כי טוב לו וכו' כנ"ל, ועל כן יראה עיקר לתקן במה שפשע מקדם, כמו שאמרו (שבת קיח, ב) אבוך במאי זהיר טפי וכו', ואיך ידע מה שקלקל מקדם, יש על זה שני סימנים: א' במה שנכשל בה בגלגול זה הרבה פעמים – ועל זה אמרו יפשפש במעשיו באיזה נכשל, ב' באיזה עבירה נפשו חשקה לו מאד לפי שהורגלה מקודם ונעשה טבע, ולכך יש בני אדם שחושקין בעבירה אחת יותר וזה בעבירה אחרת – ועל זה אמרו ימשמש במעשיו, שימשמש את מעשיו [כצ"ל, ראה תקוני זהר תקון שבעין – קנה, ב].

ה (יא) מתוקה שנת העבד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון. בליקוטים בסוף מגילת רות להגר"א הביא בן נכד רבינו ששמע מאביו: פירש על זה אבי הגאון ר' אברהם זצוק"ל, כי להעובד הפועל היתה מתוקה לו שנתו, 'אם מעט ואם הרבה יאכל' כי הוא עיף מאד מיגיעתו, רק מקנאתו שהעשיר הוא שבע אינו מניח להפועל לישון.

ז (ו) כי כקול הסירים תחת הסיר בן שחק הכסיל וגם זה הבל. בליקוטים בסוף ספר יהל אור (וילנא תרמ"ב) ובסוף ביאורי אגדות לב"ק ע"ד הנסתר מהגר"א כתב: 'כקול הסירים תחת הסיר' כלומר גם אנא מן קיסיא כמו שאמרו במדרש [רבה כאן: כל העצים כשהן דולקין אין קולם הולך, ברם הליין סרייתא (-קוצים) כד אינון דולקים קולן הולך, מימר אוף אנן קיסיין. וראה רש"י] 'כן שחוק הכסיל' כי גדר האדם הוא שכל (ושחוק) [ושחוק], וזה אין לו שכל ומראה שהוא אדם ע"י השחוק, והוא דומה ממש לקול הסירים

כנ"ל. ובפירושו לישעיה (ו, ב) כתב: אמרו חז"ל (בר"ר טז, ג) שאלו לאילני מאכל מפני מה אין קולכם נשמע והשיבו שכבר נשמעים ע"י פירותיהם, ושאלו לאילני סרק מפני מה משמיעים קולם והשיבו כי אינם נשמעים בלאן הכי, והענין כי אילני מאכל מפני כבדות פירותיהם לא ישובו מפני הרוח, אבל אילני סרק מפני קלותם מבלי פירות ע"כ תדפנו כל רוח שהיא וכו', והנה הסירים פחיתותן יותר אף מכל עצי יער, ואין קולם נשמע בעת גדילתן, אלא בעת שריפתן שנשרפים תחת הסיר משמיעים קולם לאמור שראויים לשורפם תחת הסיר ככל עצי הגן, ובדמיונם חלוקת אנשים, כי יתרון האדם על בעלי החיים זולתו, החכמה וכח השחוק שלא נמצא בשום בעל חיים כמותם, ובעלי החכמה לא ישמיעו קולם בשחוק, כי לכבדות חכמתו אפילו כל רוחות ההיתול שבעולם אין מזיזין אותו ממקומו, אבל הכסיל רוח ההיתול וליצנות כל שהוא, יתנועע לבבו ודעתו למלאות פיו שחוק בקולי קולות, אף כי בשחוק יכאב לב ואש הגיהנם תוקד בפיו, משמיע קולו לאמור כי ראוי לשחוק תחת הסיר של גיהנם ככל בעלי החכמה, זה שאמר המלך החכם 'כי כקול הסירים תחת הסיר כן שחוק הכסיל'. ובחמדה גנוזה (משלי א, לב) כתב: אילו היו מוליכין לאדם לתלותו דרך שרים ושירות, וכי היה שמח בקול השיר אחר שהליכתו דרך שם לתלותו, וכמש"כ 'כי כקול הסירים תחת הסיר' שנשרפין והם נותנים בקולם כאילו שמחים, כן שחוק הכסיל שנאבד בה והוא שמח, ושמחת הסירים הוא, שארזי לבנון משתמשים בהם לבנינים הגדולים ולכלים, והסירים לא יצלחו למלאכה, וכשמשמשין בהם לבשל, נותנים קולם ושמחים גם בנו יש צורך, אבל הוא הבל, כי הארזים שימושם לקיום והן שימושם לשריפת אפר, וכן הכסילים שמחים שהשעה משחקת להם נותנים קולם בכל רחוב, שלהם העולם והעולם משתמש בהם, אבל 'ועסותם רשעים כי' (מלאכי ג, כא) וכו', והן לצורך הצדיק כמו הסירים לאכילה.

(טז) אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם. (יז) אל תרשע הרבה ואל תהי סכל למה תמות בלא עתך. בביאורו עה"פ (משלי ד, כה) 'עיניך לנכח יביטו' כתב רבינו: הענין, כמו שכתוב 'אל תהי צדיק הרבה' ו'אל תרשע הרבה' 'אל תתחכם (הרבה) [יותר]' ואל תהי סכל (הרבה)', והיינו 'אל תהי צדיק הרבה' ו'אל תרשע הרבה', שלא תטה ימין ושמאל, שצריך האדם לילך בדרך הישר, ואל תתחכם הרבה' היינו שלא לילך בגדולות ובנפלאות ממנו, כי יפול הנופל ממנו, וגם אל יהי סכל הרבה, שלא ישים עצמו כבהמה ולא יסתכל כלל בחכמה, רק בדרך השוה והישר, ולנטית ימין ושמאל צריך לצדד העינים לימין או לשמאל לבד, ולנטית גבוה והשפלה צריך שמוש העפעפים להגביהם או להשפילם, וזהו 'עיניך לנכח יביטו' - ולא לימין ולשמאל,

'ועפעפיך יישירו נגדך' - לא להגביהם למעלה או להשפילם למטה, רק 'יישירו נגדך', והיינו 'לא תתחכם הרבה' 'ולא תהי סכל הרבה'.

(כו) ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה טוב לפני האלהים ימלט ממנה וחוטא ילכד בה. בביאורי אגדות לרבינו ברכות ח, א על מה שאמרו שם בגמ' 'על זאת יתפלל' וכו' במערבא כי נסיב אינש איתתא אמרי ליה הכי 'מצא' או 'מוצא', כתב: י"ל שקראו לאותה 'מצא' ולא אותה 'מוצא', כי כן הוא בכל הטובות שבעולם הזה, אדם שמח ומתהלל בעת מציאותו, ולכשיתמיד אצלו זמן מה אינו שמח, אבל להיפוך ברעת העולם הזה מכיר בכל עת ורגע וזהו 'מוצא', 'ואשה' קאי על הנפש, וזהו 'מצא' כי נפש טובה צריך להתיגע ולהשתדל כל ימיו שיגיע לה, משא"כ נפש רעה היא מזומנת בכל עת ורגע, ועיין בזה פרשת תרומה (דף קכח): בגין דרוחא מסאבא איהו זמין תדיר ורוח קודשא לאו הכי הוא אלא באגר שלים וכו'. ופירש ר"א שם וכתב: כוונתו, הקושיא עומדת על לשון הכתובים, שפעם אומר (משלי יח, כב) 'מצא אשה' בלשון עבר, ופעם בלשון הווה 'ומוצא אני את האשה', ותירץ כי 'מצא אשה' קאי על אשה טובה, והטובה אינה נרגשת כי אם בתחילת מציאותה, לא כן אשה רעה נמשלת לדלף טורד בכל עת (משלי יט, יג; כז, טו) מרקבת עצמותיו ולבו, וכן בנפש, אם טובה היא ומתייגעת כל ימיה להשיג שלמותה, עליה נאמר 'מצא אשה' בעת שנולד, אבל נפש רעה היא מזומנת בכל עת להרע [וראה כעין זה באמרי נועם שם, ובדף כח, א].

¹²³⁴⁵⁶⁷ תתי"ח

ח (טו) ושבתתי אני את השמחה אשר אין טוב לאדם תחת השמש כי אם לאכול ולשתות ולשמוח והוא ילונו בעמלו ימי חייו אשר נתן לו האלהים תחת השמש. בביאור רבינו עה"פ (משלי יז, כד) 'את פני מבין חכמה ועיני כסיל בקצה הארץ' כתב: כלומר המבין אינו רואה לקפוץ אלא מבין מה שלפניו, אבל הכסיל עיניו לקצוי ארץ, בעת יתחיל ללמוד עיניו ייחלו לסיים הש"ס או המסכת. והענין, שבעולם יש שלשה דברים: טוב ערב ומועיל, ערב - הוא בתענוגי עולם הזה הערבים לגוף, וטוב ומועיל - הם שניהם כאחד טובים, אך מועיל - הוא שאחר זמן יועילו ועתה בעת שאוכל זה אינו טוב לו, כמו רפואה שהיא מרה לו בעת יקחנה ואחר כך יועיל לו, וטוב - הוא שבשעת מעשה הוא טוב גם כן. וכן בעניני העולם הבא: ערב - הוא הלומד כדי שיקראוהו רב. (טוב) ומועיל - הוא העוסק בתורה לידע כל דין לאמתו, זה הלומד אין טוב לו בשעת עסקו אלא אחר כך כשידע הדין. אבל הלומד כדי לקיים מצות בוראו יתברך, טוב לו גם כן בעת שלומד ועושה מצות הבורא יתברך במה שלומד. וזה שכתוב: 'אין טוב באדם' פירוש, ה'טוב' אינו אלא באדם 'שיאכל וישתה' - שיעסוק בתורה ומצוות [ברש"י כאן: כל אכילה ושתיה שבקהלת אינה אלא תלמוד תורה], 'והראה את נפשו

אוצר החכמה

טוב בעמלו' פירוש, אלא אם כן הוא מראה לנפשו שיהיה טוב לו בעמלו עצמו, דהיינו שיהיה כונתו לקיים מצות השם יתברך, ואז טוב לו גם כן אף בעת עמלו, וזה שאמר: 'את פני מבין חכמה' - שהמבין רואה את החכמה שלפניו ונהנה ממנה, מפני שכונתו לקיים מצות בוראו, אבל 'עיני הכסיל' שלומד כדי לידע דינים, עיניו על קצוי ארץ, שאינו נהנה עד שילמד מה שלבו חפץ ויגמור אותו.

ט (ח) בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר. כתב רבינו בספר יהל אור בראשית טז, ב: והוא כמו הנר, כל זמן ששמן הרבה בנר אינו מזיק לנר ולא לפתילה, כשאין שמן אז מתקלקל הנר והפתילה נשרף, וכן הוא האדם, שהגוף הוא הנר, והנשמה שבתוכו הוא הפתילה, והשמן הן המעשים טובים, ולכן אמר שלמה 'ושמן על ראשך אל יחסר' שאם לא, תכלה כנ"ל, והכל בארץ שהוא מלה גסה דאתאחדא ביה הנהורא תכלא, ולכן כאן בארץ צריך בכל יום לתוספת מעשים כנ"ל, שצריך תמיד להרבות עצים חדשים על האש, משא"כ בשמים ששם מתאחדים בנהורא חוורא, שלכן אין תוספת מעשים שם, וג"כ אינם מתעוררים על ידם וכו'.

(יא) שבת וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבנים עשר וגם לא לידעים חן כי עת זפנע יקרה את כלם. בספר גביעי גביע הכסף [מהרב הגאון החסיד ר' בנימין ריבלין, שקלאו תקס"ד] כתב: איתא בזהר (פרשת משפטים דף קיב, ב) עה"פ 'שבת' האמור אצל העשוקים (לעיל ד, א), הקשה הזהר מה הוא 'שבת' מהיכן שב, והאריך שם שהיה הולך אחרי הרי החושך וראה שם העשוקים, אבל זה הפסוק צ"ע למה נאמר כאן 'שבת', ונראה דאיתא במדרש (קהלת רבה ג, יא; דב"ר א, ד) אם יאמר אדם אחר 'הכל הבל', היו אומרים הבריות מחמת שלא ראה טוב מימיו אומר כן, אבל כעת ששלמה אומר זה בודאי לו ראוי לומר זה, וידוע מה שאמרו חז"ל במסכת אבות (ה, כא) בן חמש שנים למקרא, ושמעתי מאדמו"ר הגאון זצ"ל שעד י"ח לחופה כל ימי עלייתו הכל לעבודת ה' יתברך: מקרא, משנה, גמרא, חופה, ואחר שנשא אשה בן עשרים לרדוף אחר פרנסתו, וכן איתא במדרש [ראה ילקוט כאן רמו תתקסו] כיון שנשא אדם אשה צריך לרדוף אחר פרנסתו, וכן לכח ובינה ועצה הכל לעניני העולם הזה להחיות נפשו ונפש ביתו, וידוע שיש ימי עליה ויש ימי ירידה, וידוע שספר קהלת כתב שלמה המלך ע"ה לעת זקנתו [ילקוט ריש קהלת; וראה רש"י ב"ב יד, ב - ושם ברש"ש] שהיה באותו הפעם יותר מחמשים, ויכול לכנות ימי הירידה לשיבה, דרך משל אדם ההולך בסולם ואח"כ ירד והוא שב למקומו הראשון, וזה שאמר: נגד בן עשרים לרדוף - אמר 'לא לקלים המרוץ', ונגד בן שלשים לכח - אמר 'לא לגבורים המלחמה', ונגד בן ארבעים לבינה - אמר 'לא לנבונים עושר',

ונגד בן חמשים לעצה - אמר 'לא ליודעים חן', שהיודעים הם בעלי עצה כדאיתא במגילת אסתר (א, יג) וכאשר שמעתי מאדמ"ו הגאון זצ"ל שהיודעים הם בעלי עצה, וזה שאמר 'שבת' כשהייתי בימי ירידה ומקודם עליתי לכל המעלות, ראוי לי לומר ולהעיד שהכל הבל כנ"ל, ואף שהיה קהלת יותר חכם בימי נערותו לא היה יכול להעיד על זה עד שעלה כל העליות והתחיל לירד [וראה לעיל א, ב].

י (א) זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט. בברכות סא, א: אמר רב יצר הרע דומה לזבוב ויושב בין שני מפתחי הלב שנאמר 'זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח'. וכתב שם באמרי נועם: רמז בזה ליצר הרע של לשון הרע שהוא דומה לזבוב, שהעולם אומרים שהזבוב הוא בעל לשון הרע, פירוש שהוא דומה לבעל לשון הרע, שהזבוב אינו עומד על בשר חי אלא על מקום שחין, כך בעל לשון הרע אינו אומר לשון הרע על אדם הגון וכשר אלא אם מצא בו איזה דבר גנאי, ועוד הוא דומה לזבוב כמו שהזבוב כשנופל בשמן רוקח מבאיש את כל השמן, כך מי שהוא בעל לשון הרע הוא מבאיש את כל התורה שבו אפילו למד תורה הרבה [וראה שם ביאורי אגדות לרבינו].

(ד) אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח כי מרפא יניח חטאים גדולים. במשלי כג, א כתב רבינו: פירוש, אם יצר הרע חוטף אותך ברשתו אשר טמן לרגליך - שעשית עבירה, מכל מקום אתה אל תפול ממדרגתך ואחוז דרכך הטוב כמקדם, וגם זאת תתרפא לך.

(ח) חפר גומץ בו יפול ופרץ גדר ישכנו נחש. בליקוטי הגר"א (בסוף ספר אמונה והשגחה) כתב: שאלו לנחש מפני מה אתה מצוי בין הגדרות, אמר להם מפני שפרצתי גדרו של עולם וכו' (ויקרא רבה כו, ב), לכאורה קשה דלפי זה היה צריך להיות באמצע הדרך למרמס לכל עובר ולא להסתופף בין הגדרות, ושמעתי בשם הגר"א כי רמזו בזה כי דרך היצר תמיד להסית את האדם לעבור על הגדרים וסייגי חו"ל, והשיב [הנחש] כי כבר איתמחי בזה להחל בקטון, ועל ידי זה ילך לבטח דרכו לעקור את הכל, כמעשה דנחש הקדמוני שהחל בנגיעה (סנהדרין כט, א; בראשית רבה יט, ג) ואחר כך אמר כשם שאין מיתה בנגיעה אין מיתה באכילה.